

Allianoi ‘S’ Kıvrımlı Sarmallı Sütun Başlıkları*

Alliaoni ‘S’ Spiral Scrolled Column Capitals

Ahmet YARAŞ**
Zehra ŞİMŞEK***

Özet: İzmir İli, Bergama İlçesi, Bergama-İvrindi Karayolu’nun yaklaşık 18. km.’sinde, Yortanlı Barajı gölet alanının tam ortasında yer alan Allianoi, coğrafi konumu ve sıcak su kaynağının olması nedeniyle Hellenistik Dönem’de küçük bir merkez olarak kurulmuştur. İ.S. II. yüzyılda, Hadrianus (İ.S. 117-İ.S. 138) ile en gelişkin halini almıştır. Geç Antik Dönem’de yaşanan saldırı ve göçlerle ekonomik açıdan zayıflayarak Doğu Roma İmparatorluğu’nda son dönemini yaşamıştır. Bu çalışmada, Kuzey Ilıca A2 no’lu mekânda *in-situ* bulunan iki adet ‘S’ kıvrımlı sarmallı başlık incelenmiştir. Analogik çalışmada bu başlıkların benzerlerinin olmadığı anlaşılmıştır. *In-situ* sütun başlıkları, diğer buluntular da dikkate alınarak, İ.S. 128-İ.S. 140 yıllarına tarihlendirilmiştir. Dolayısıyla farklı bir tipolojide yapılan bu bezemeye bundan sonra bulunacak sütun başlıklarındaki benzer bezeme için Allianoi ‘S’ kıvrımlı sarmallı sütun başlıkları net bir kriter olarak kalacaktır.

Anahtar sözcükler: Allianoi, Hadrianus, Roma Çağı, ‘S’ kıvrımlı sarmal başlık, bezeme, sütun başlığı

Abstract: Situated right in the middle of the pond area of Yortanlı Dam, near the 18th km. of the Bergama-İvrindi highway, in the province of İzmir’s Bergama district, Allianoi was constructed as a small center in the Hellenistic Period because of its geographical position and it’s hot water resources. In the 2nd century A.D. during Hadrian’s reign (A.D. 117-A.D. 138) it lived its golden age and then was economically weakened by the invasions and migrations of Late Antiquity and the place faded in the Eastern Roman Empire Period. In this article two ‘S’ spiral scrolled column capitals found *in-situ* in the North Hotspring A2 are examined. As a result of an analogical study these capitals have been classified as unique. When the other finds are taken into consideration these *in-situ* column capitals are dated to between A.D. 128-A.D. 140. Consequently, Alliaoni ‘S’ spiral scrolled column capitals that possess a decoration of a different typology are sure to remain as a clear criterion for the similar decorations on those capitals which will be discovered in the future.

Keywords: Allianoi, Hadrianus, Roman Period, ‘S’ spiral scrolled column capital, ornament, column capital

Allianoi; İzmir İli, Bergama İlçesi, Bergama-İvrindi Karayolu’nun yaklaşık 18. km.’sinde, Yortanlı Barajı gölet alanının tam ortasındaydı.

Allianoi, coğrafi konumu ve sıcak su kaynağının olması nedeniyle Hellenistik Dönem’de küçük bir merkez olarak kurulmuştur. İ.S. II. yüzyılda, Hadrianus (İ.S. 117-İ.S. 138) ile en gelişkin halini almıştır. Ancak Geç Antik Dönem’de yaşanan saldırı ve göçlerle ekonomik açıdan

* “Allianoi Roma Dönemi Mimari Bezemeleri” başlıklı bilimsel çalışma Trakya Üniversitesi TÜBAP 2010-25 projesiyle desteklenmiştir

** Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Balkan Yerleşkesi TR- 22030 Edirne, ahmetyaras@hotmail.com

*** Arkeolog (M.A.), Y. Çamlıca Mah. Reşit Paşa Cad. No. 26/1 TR-34776, İstanbul, simsek-zehra@hotmail.com

zayıflayarak Doğu Roma Dönemi'nde son günlerini yaşamıştır. Fakat burada kurulmasına neden olan sıcak su kaynağından faydalanılmaya 2006 yılına kadar devam edilmiştir (Yaraş, 2003, 379).

1998-2006 yıllarında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan mimari ve küçük buluntulardan, Paşa Ilıcası'nın İ.S. II. yüzyılda eserlerini veren ünlü retorikçi Aelius Aristeides, *Hieroi Logoi* (Kutsal Sözler) (III. 1-6) ve Pergamon'lu Galenos'un *De Santitate Tuenda Libri* (6. 424.5) de bahsettikleri Allianoi olduğu anlaşılmıştır (Müller, 2004, 215-225; Yaraş, 2006a, 443; Sommerey, 2008, 135-136).

Allianoi'un en az 40.000 m²'lik bir alana oturduğu saptanmıştır. Allianoi'u kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayıran İlya Çayı'nın üzeri antik dönemde çift kemerli tonozla kapatılarak kuzey ve güneydeki yapılar birbirine bağlanmıştır. Kompleks ortasından geçen İlya Çayı nedeniyle, Kuzey Ilıca ve Güney Ilıca olarak kategorize edilmiş, her mekân sayı ve harflerle adlandırılmıştır. Ayrıca çayın üzerinde, doğuda sadece kemer ayakları günümüze ulaşan bir köprü, batıda ise 1992 yılında karayolları tarafından restorasyonu yapılmış çift kemerli bir köprü yer almaktaydı (Yaraş, 2004, 803) (Plan 1).

Güney Ilıca (G.I.) ve Kuzey Ilıca (K.I.) yaklaşık olarak 9000 m²'lik bir alanı kaplamaktadır (Yaraş, 2005, 365; 2006a, 444). G.I.'da tek katlı bir planlama varken, K.I.'da güneye doğru eğimli olan üç katlı bir planlama olduğu düşünülmektedir.

Allianoi genel planlama, mimari tip ve teknik özellikleri ile incenlediğinde; Roma Çağı'na ait İtalya'da Baiae ve Civitavecchia termal yerleşimleriyle benzerlikler göstermektedir (Yegül, 1994, 154).

Kuzey Ilıca A2 No'lu Mekân (Plan 2)

369 m²'lik bir alana sahip olan mekânın, kült amacıyla da K.I.'da bulunan mekânlara geçişi sağlamak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir (Yaraş, 2006c, 299). Mekânın duvarları *opus vittatum* tekniğinde yapılmıştır. Andezit ve tüf taşı kullanılarak örülen duvarlarda bağlayıcı unsur olarak kireç harcı kullanılmıştır. Duvarların yüzeyi elde edilen bulgular neticesinde mermer kaplamadır.

Mekâna giriş, batısındaki 2.07 cm. genişliğinde, kemerli ve 8 basamaklı bir kapıdan yapılmaktaydı. Mekânda bu kapı dışında kuzey, güney ve doğu duvarlarında olmak üzere on tane daha kapı bulunmaktaydı. Güney duvarında bir tanesi geç dönemde kapatılmış olan 1.75 cm. genişliğinde beş adet kemerli kapı tespit edilmiş olup, bu kapılar soyunma/dinlenme (K.I. A2 a, b, c, d) odalarına açılmaktadırlar (Yaraş,-Baykan,-Karaca, 2008, 76). Mekânın kuzey duvarında 3 adet kapı bulunup, 2 tanesi K.I. a1 ve K.I. A13 mekânlarına geçişi sağlayan 1.75 cm. genişliğinde diğeri ise, K.I. A1 mekânına geçişi sağlayan 3.54 cm. genişliğindedir. Doğu duvarında da K.I. A5 ve K.I. A14 mekânlarına geçişi sağlayan 90 cm. genişliğinde iki adet kapı bulunmaktadır. Ayrıca mekânın doğu duvarının ortasında 1.54 cm. yüksekliğinde, 1.52 cm. genişliğinde, 50 cm. derinliğinde mekâna batıdan girişi sağlayan kapının karşısında yer alan sekili bir niş yer almaktadır (Fig. 1). Mekânın üst örtüsü ise elde edilen veriler ışığında kullanıldığı dönemde onbeş çapraz tonozla örtülmüştür. Mekânda bulunan postamentler, kanal kapakları ve logarlar dışında kalan alanda, İ.S. II. yüzyıla tarihlendirilen siyah, sarı ve krem renklerindeki taş *tessera*'lar kullanılarak oluşturulan bir mozaik taban bulunmaktadır.

Mekânda, kuzey ve güneyde dörder tane olmak üzere Kozak granitinden yapılmış, 4.72 cm. yüksekliğinde, üst çapları 55-59 cm., alt çapları 67 cm., üst ve alt topukları 5 cm. yüksekliğinde sekiz adet monolit sütun bulunmaktadır. Sütunların altlarında beyaz mermerden yapılmış 20 cm. yüksekliğinde, Attik-Ion tipinde kaideler ve bunlarla tek parça halinde işlenmiş olan 48 cm. yüksekliğinde postamentler bulunmaktadır. 7 ve 8 no'lu sütunların üzerinde *in-situ* beyaz mermerden yapılmış 'S' kıvrımlı sarmallı başlıklar saptanmıştır (Fig. 2).

Allianoi 'S' Kıvrımlı Sarmallı Sütun Başlıkları

Korinthleştirilmiş başlıkların bir başka versiyonu olan bu tip, sütun başlıkları, pilaster başlıkları ve *ante* başlıklarında karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sütun başlıklarında nadiren rastlanılsa da, pilaster başlıklar yaygın kullanım alanını oluşturur. Çeşitli tipleri olan bu başlık türünde *calathus* üzerine simetrik bir biçimde yerleştirilmiş 'S' kıvrımlı volüt biçimli sarmallar yer almaktadır. *Calathus*'un iki yanına akanthuslar yerleştirilmiş, *calathus* ayağında ise, tek yumurta ya da *Ion kymation*'u yer almaktadır. 'S' kıvrımlı sarmalların arasında kalan kısımda ise çeşitli bezemeler yer almaktadır. Bunlar;

1. Figürlü bezemeler (insan ya da hayvan)
2. Bitkisel bezemeler (*lotus*, palmet, *acanthus* gibi)

Başlığın *abacus* kısmı ise korinth başlıklarda olduğu gibidir. *Abacus* çiçeği yer almaktadır (Thür, 1989, 110; Gans, 1992, 159; Ward-Perkins, 1992, 89; Koçel, 1996,108; Koller, 2002, 120).

Bu bezeme kreasyonunu tüm Anadolu, Kıta Yunanistan ve Roma'da görmemiz mümkündür. Başlıkta kullanılan *acanthus* tipi nedeniyle, başlığın Anadolu kökenli olduğu düşünülmektedir (Weigand, 1914, 89, Heilmeyer, 1970, 103-104 Thür, 1989, 112-114; Ward-Perkins 1992, 89).

Bu tip İ.S. I. yüzyılda Ephesus'da şekillenmeye başlar, ilk kez İ.S. 80/81 yılına tarihlendirilen Bassus Çeşmesi'nde görülür (Strocka, 1988, 295; Thür, 1989, 114).

İ.S. I. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bu başlık türü, İ.S. II. yüzyıl devamında gelişimini tamamlamıştır (Thür, 1989, 114).

1994 yılında İzmir Valiliği İl Özel İdaresi tarafından KTVK Bölge Kurulu'nun izni alınmadan Paşa Ilıcısı'nda sözde restorasyon çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sırasında veya daha önce K.I. A2 no'lu mekânda bulunan 6 sütun başlığı bir şekilde kaybolmuştur. Bu araştırma konu olan 2 sütun başlığı *in-situ* olarak saptanmıştır.

7 no'lu sütunun üzerinde 89.09 kodunda bulunan 'S' kıvrımlı sarmallı sütun başlığı, orta taneli, gri damarlı beyaz mermerden yapılmıştır. Başlığın yüksekliği 61 cm., alt genişliği 50 cm., üst genişliği 77 cm.'dir (Fig. 3).

8 no'lu sütunun üzerinde 89.07 kodunda bulunan 'S' kıvrımlı sarmallı sütun başlığı, orta taneli, gri damarlı beyaz mermerden yapılmıştır. Başlığın yüksekliği 61 cm., alt genişliği 50 cm., üst genişliği 65 cm.'dir (Fig. 4).

7 ve 8 no'lu sütunların üzerinde bulunan başlıkların *abacus* ve *calathus*'larında kırıklar bulunmasına rağmen oldukça iyi durumdadırlar. Her iki başlıkta da *calathus*'un iki yanına etli *acanthus* yaprakları yerleştirilmiştir. *Calathus* yüzeyine derin bir biçimde kalıplandırılmış olan *acanthus* yapraklarının yüzeylerine matkap ile ana damarın iki yanına derin kanallar açılmıştır. Bu damarlar yaprak tabanına kadar inmektedir. *Acanthus* yaprak dilimlerinin her birine matkapla açılmış, yaprak tabanına kadar inen damarlar işlenmiştir. Yaprak yüzeylerine de ince, derin olmayan çizgilerle ince damarlar işlenmiştir. Yaprak dilimleri arasında damla şeklinde gözler ile bu gözlerin hemen üzerinde küçük üçgen gözler bulunur ve yapraklar beş dişli olarak tasarlanmıştır. *Calathus* ayağında çanaktan derin bir oyuyla ayrılan yumurta bulunmaktadır. *Calathus* üzerinde uçları volüt biçiminde kıvrılan birbirine simetrik iki 'S' kıvrımlı sarmal yer almaktadır. Başlığın iki yüzünde bu sarmallar yumurtanın üzerinden başlar ve kenarları yapraklarla desteklenmiş olan üçgen bir göbekten çıkan açık palmet yer alır. Diğer iki yüzünde ise sarmallar yumurtanın üzerinde kıvrım yaparak sonlanır ve ortada birbirine bağlanan sarmalların içinden kenarları yapraklarla desteklenmiş olan üçgen bir göbekten, eksen yaprağı bulunmayan bir kapalı palmet yükselmektedir. *Helix*'ler başlığın bu iki yüzünde stilize edilerek kullanılmış, diğer iki yüzünde ise kullanılmamıştır. Başlığın *abacus*'u bezemesizdir. *Abacus*'unda her yönde dört yapraklı çiçek rozet bulunmaktadır.

Daha çok pilaster ve *ante* başlıklarda görülen bu tip, sütun başlıklarında da kullanılmıştır. Ancak sütun başlığı olarak çok fazla örnek yoktur. Bunun nedeni yeterince yayın yapılmaması olması ya da henüz kazı çalışmaları sırasında bu tip bir eserin çıkmaması olabilir.

Anadolu’da ‘S’ kıvrımlı sarmallı sütun başlığı olarak kullanılmış olan ve dönemsel olarak Alliano başlıkları ile karşılaştırabileceğimiz tek örnek, Bergama Müzesi bahçesinde sergilenen nereden bulunduğu müze envanteri defterine işlenmeyen bir sütun başlığıdır. Bergama Müzesi bahçesinde sergilenen hangi yapıya ait olduğu bilinmeyen envantersiz bu başlığın *calathus*’unun iki yanına *acanthus* yaprakları yerleştirilmiştir. *Calathus* ayağında ise, üç adet yumurta ile oluşturulan *Ion kymation*’u bulunmaktadır. *Calathus* üzerine simetrik olarak yerleştirilen sarmalların *calathus* ortasına gelen kıvrımları yarım palmet biçiminde işlenmiş ve ortada iki yarım palmet birleştirilmiştir. *Helix*’ler stilize edilerek işlenmişlerdir. Bezemelerine göre Hadrianus Dönemi’ne tarihlendirilen bu başlık ile Alliano başlıkları benzerlikler gösterir; ancak Alliano’da bulunan başlıkların bezemeleri daha ince bir işçilik göstermektedir (Fig. 5).

Hadrianus Dönemi’ne tarihlendirilen Pergamon Yukarı Gymnasion Doğu Hamamı (Wiegand, 1914, 90; Schazmann, 1923, 84-85 Abb. 27; Kramer, 1994, 8; Rohmann, 1998, 59-61 Taf. 35. 2.) (Fig. 6), İ.S. 123-İ.S. 138 yıllarına tarihlendirilen Pergamon Asklepieion Kütüphanesi (Deubner, 1938, 43, Abb. 33; Kramer, 1994, 3; Rohmann, 1998, Taf. 50. 2.), (Fig. 7) ‘S’ kıvrımlı sarmallı *ante* başlıklarının *acanthus* yaprakları ve *Ion kymation*’ları benzerdir. Alliano başlıklarında olduğu gibi, Pergamon Asklepieion Kütüphanesi başlıklarında da *helix*’ler stilize edilerek gösterilmişlerdir.

Alliano başlıkları üzerindeki *acanthus* yaprakları, Geç Hadrianus Dönemi-Erken Antoninus Pius Dönemi’ne tarihlenen Pergamon Asklepieion Büyük Latrina korinth sütun başlığı (Deubner, 1938, 43, Abb. 33; Rohmann, 1998, Taf. 45.5-5, 46.1-6) (Fig. 8) ve Kuzey Galeri kompozit sütun başlıkları (Deubner, 1938, 52, Abb. 44; Heilmeyer, 1970, 94-95, Taf. 28. 3; Strocka, 1973, 899, Taf. 288. 16; İdil, 1984, 21, Lev. 10. 2, 3; Koçel, 1996, 101, Lev. 28. 1; Thür, 1989, 95, Abb. 157-159; Plattner, 2008, 226, Abb. 2) (Fig. 9) *acanthus* yapraklarıyla aynı özellikleri göstermektedir.

Alliano başlıkları üzerindeki *Ion kymation*’ları İ.S. 120-İ.S. 130 yıllarına tarihlendirilen Pergamon *Tholos*’undaki *Ion kymation*’ları (Koenigs, & Radt, 1979, 325-345, Taf. 107. 1-4; Strocka, 1988, 305; Koçel, 1996, 156, Lev. 74. 2) (Fig. 10), İ.S. 135-İ.S. 136 Iassos Agora galerileri *Ion kymation*’ları (Strocka, 1981, 28-29, 43, Abb. 51; Pülz, 1989, Taf. 35. 8; Karaosmanoğlu, 1996, 43, Lev. 24b; Koçel, 1996, 141, Lev. 62. 1; 1998, 8; Köster, 2004, Taf. 118. 3; 119. 1-2) (Fig. 11), İ.S. 130-İ.S. 138 yıllarına tarihlenen Bithynion Klaudiopolis Antinoos Tapınağı *Ion kymation*’ları (Yalman, 1986, 444, Fig. 16; Koçel, 1996, 162, Lev. 78.1) (Fig. 12) ve İ.S. 130-İ.S. 140 yıllarına tarihlendirilen Pergamon Kızıl Avlu *Ion kymation*’ları (Koenigs, & Radt, 1979, 335-336, Taf. 114. 1-3; Strocka, 1988, 303, Taf. 44. 4-5; Karaosmanoğlu, 1996, 37, Lev. 17a; Koçel, 1996, 120, Lev. 45. 1; Lembke, 2005, 56-57) (Fig. 13) ile de yakın benzerlikler göstermektedirler.

Anadolu’da ilk örneklerine Bergama Müzesi bahçesinde hangi yapıya ait olduğu bilinmeyen envantersiz ‘S’ kıvrımlı sarmallı pilaster başlığın *calathus*’u (Fig. 14) ile Ephesus Tiyatrosu’nun karşısında Liman Caddesi’yle Arkadiane Caddesi’nin kesiştiği alanda yer alan envantersiz ‘S’ kıvrımlı sarmallı *ante* başlığı (Fig. 15) *calathus*’larında Geç Traianus-Erken Hadrianus Dönemi’ne tarihlendirilen palmetler görülmektedir. Alliano palmetlerini bu başlıkların palmetleriyle karşılaştığımızda daha gelişkin plastik özellikler gösterdiği söylenebilir.

Alliano’da yapılan çalışmalar neticesinde ılıcanın kuzeyinde mimari bezeme kreasyonunda bir bütünlük söz konusudur. K.I. A11 mekânında aynı döneme tarihlendirilen ‘S’ kıvrımlı sarmallı altı adet pilaster başlığı bulunmaktadır. Bu başlıklardan 3 tanesinde eksen yaprağı olmayan palmet motifi kullanılmıştır. Bu pilaster başlıklar ayrıca yayına hazırlanmaktadır.

Alliano’daki ana yapıların Hadrianus’un Anadolu’yu ikinci kez ziyaret edişinde Perga-

mon'daki Kızıl Avlu ile aynı dönemde inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Mısır Serapis Tanrısı adına yapılan tapınağın doğu etkileri taşınması nedeniyle bazı farklılıklar gösterse de yapılan karşılaştırmalar neticesinde Roma mühendislik anlayışı ile Kızıl Avlu ve Allianoi'un mimari açıdan yine bir akarsu üzerine inşa edilmesi (Radt, 2002, 200), bezemelerde birçok ortak nokta ve benzerlik saptanmış olması nedeniyle, aynı dönem içinde yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Allianoi mimari bezemeleri, Pergamon-Ephesus bezeme okulunun etkilerini taşımaktadır. Zaten Antik Çağ'da önemli bir heykeltraşlık ekolüne sahip olan metropol kent Pergamon hinterlandı içinde olduğundan etkilenilmemiş olması düşünülemez. Ancak bu dönemde bezeme okulları arasındaki etkileşimden dolayı Allianoi'daki bezemelerde özellikle Aphrodisias bezeme okulunun etkileri de görülmektedir.

'S' sarmallı kıvrımlı sütun başlıklarının da yeterince araştırılmamış olması ve Anadolu'da sütun başlığı olarak Bergama Müzesi bahçesinde bulunan başlık dışında Allianoi'dan başka bir yerde görülmemiş olması (en azından yayınlanmamış olması nedeniyle) ilk defa burada görülmesi önemli bir veridir. Yalnız Pergamon'da görülmesi de buraya özgü bir durum olduğunu da düşündürmektedir. Ancak detaylı bir çalışma ve kazılardan çıkan eserlerin bir an önce yayınlanmasıyla bu duruma ışık tutulabilecektir. Bezemeler konusunda oldukça bakir olan bu konunun üzerine gidilmesi gerekmektedir. Çünkü bezeme okullarıyla ilgili daha fazla bilgi edinilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Allianoi palmetlerinde dönemsel özellikler görülür. Ancak kazı çalışmaları sırasında ele geçen buluntuların hepsinin yayınlanmamış olması nedeniyle tipolojiye eklenmemiş olan eksen yaprak-sız palmet motifinin Allianoi'da kullanılmış ve tipolojiye eklenmiş olması açısından Allianoi palmetleri büyük önem taşımaktadır. Bu kadar önemli bir tipi oluşturan eserler, kazı bilimsel heyetine danışılmadan diğer tüm mimari unsurlarla birlikte, yeterli koruma önlemi alınmadan su altında bırakılması, bilim açısından son derece üzücüdür.

'S' sarmallı kıvrımlı sütun başlıklarının Anadolu'daki en erken örneklerine Allianoi'da rastlanılması büyük önem taşır. Ayrıca bu başlıklar üzerinde yer alan eksen yaprağı olmayan palmetler de, eserleri özgün kılmaktadır. Bu palmet motifinin ilk kez Allianoi'da tespit edilmiş olmasından dolayı, bu tipler literatüre *Allianoi palmeti* olarak eklenebilir.

'S' sarmallı kıvrımlı sütun başlıkları üzerindeki bezemelerin analogik değerlendirmeleri sonucunda Allianoi Kuzey Ilıcısı'nın, Hadrianus'un Anadolu'ya ikinci gelişinden sonra, yani Geç Hadrianus Dönemi- Erken Antoninus Pius Dönemi'ne (İ.S. 128-İ.S. 140) ait olduğu saptanmıştır. Bu görel tarihleme antik kaynaklar, arkeolojik ve numizmatik veriler de desteklemektedir. Yaklaşık on/on iki yıllık sürece dayanan bu imar faaliyetleri, Anadolu'daki pek çok kentteki bezeme sanatının değerlendirilmesi aşamasında ve tipolojik açıdan büyük önem taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Behr, C. A. (1968). *Aelius Aristides and the Sacred Tales*. Amsterdam: Amhakkert.
- Deubner, O. (1938). *Das Asklepieion von Pergamon*. Berlin: Verlag für Kunstwissenschaft.
- Gans, U.,-W. (1992). *Korinthisierende Kapitelle der Römischen Kaiserzeit*. Köln: Böhlau.
- Heilmeyer, W. D. (1970). *Korinthische Normalkapitelle*. Studien zur Geschichte der Römischen Architekturdecoration, *Römische Abteilung Ergänzungshefte 16*, Heidelberg.
- İdil, V. (1984). Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları. *Anadolu 20* (1976-1977), 1-34. Ankara.
- Karaosmanoğlu, M. (1996). *Anadolu Mimari Bezemeleri: Roma Çağı Yumurta Dizisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Koçel, E. Z. (1996). *Anadolu'da Hadrianus Dönemi Mimari Bezemeleri*. (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul.
- Koçel, E. Z. (1998). Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi Yapıları. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 83, 2-10. İstanbul.
- Koenigs, W., & Radt, W. (1979). Ein Kaiserzeitlicher Rundbau (Monopteros) in Pergamon. *Istanbuler Mitteilungen*, 29, 317-354. Tübingen.
- Koller, K. (2002). Die Pilasterkapitelle aus dem "Marmorsaal" der Wohneinheit 6, Bemerkungen zu Dekoration und Zeitstellung. *Archäologische Forschungen 7*, 119-136. Wien.
- Köster, R. (2004). *Die Bauornamentik von Milet*. Teil 1: Die Bauornamentik der frühen und mittleren Kaiserzeit. Milet, 7, 1. Berlin: W. de Gruyter.
- Kramer, J. (1994). *Korinthische Pilasterkapitelle in Kleinasien und Konstantinopel*. Istanbuler Mitteilungen; Beiheft 39. Tübingen.
- Lembke, K. (2005). *Agyptischen Kulte und Ihre Heiligtümer im Osten Des Römischen Reiches, Kolossalität und Monumentalität: Zur Grose und Ausdehnung der Roten Halle*. Byzas 1. İstanbul: Ege Yayınları.
- Müller, H. (2004). Allianoı. Zur Identifizierung eines Antiken Kurbades im Hinterland von Pergamon. *Istanbuler Mitteilungen*, 54, 215-225. Tübingen.
- Plattner, G. A. (2008). Werkstatt und Munster; Überlegungen zu Steinmetzbetrieben in Rom und Kleinasien. *Akten des 11. Österreichischen Archäologentages in Innsbruck 23.-25. März 2006*, 225-229. Wien.
- Pülz, S. (1989). *Untersuchungen zur Kaiserzeitlichen Bauornamentik von Didyma*. Istanbuler Mitteilungen; Beiheft 35.
- Radt, W. (2002). *Pergamon, Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rohmann, J. (1998). *Die Kapitellproduktion der Römischen Kaiserzeit in Pergamon*. Pergamenische Forschungen; Bd. 10. Berlin.
- Schazmann, P. (1923). *Das Gymnasion, der Tempekebezirk der Hera Basileia*. Altertümer von Pergamon; Bd. 6, Berlin.
- Sommerey, K. M. (2008). Die Chora von Pergamon Studien zu Grenzen, Siedlungsstruktur und Wirtschaft. *Istanbuler Mitteilungen*, 58, 135-170. Tübingen.
- Strocka, V. M. (1973). Zur Datierung des Celsusbibliothek. *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Ankara-İzmir 23.-30. IX*. 893-900. Ankara.
- Strocka, V. M. (1981). *Das Markttor von Miletos*. Winkelmannsprogramm der Archäologischen Gesellschaft zu Berlin 128. Berlin: W. de Gruyter.
- Strocka, V. M. (1988). Wechselwirkungen der Stadtrömischen und Kleinasiatichen Architektur unter Trajan und Hadrian. *Istanbuler Mitteilungen*, 38, 291-307. Tübingen.
- Thür, H. (1989). *Das Hadrianstor in Ephesos*. Forschungen in Ephesos; Bd. 11.1, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Ward-Perkins, J. B. (1992). Nicomedia and the marble Trade. *Archaeological Monographs of the British School at Rome*, 6, 61-106. London.

- Weigand, E. (1914). Baalbek und Rom, die Römische Reichskunst in ihrer Entwicklung und Differenzierung. *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, 29, 37-77. Berlin.
- Yalman, B. (1986). Bolu Hisarteppe Kazısında Bulunan Tapınak Kalıntısı. *IX. Türk Tarih Kongresi, Cilt 1*, 435-450. Ankara.
- Yaraş, A. (2003). 2001 Yılı Allianoi Kazısı. *XXIV. Uluslararası Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Cilt*, 373-384. Ankara.
- Yaraş, A. (2004). Allianoi Nymphesi. *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan, Anadolu'da Doğdu, Festschrift für Fahri Işık zum 60. Geburtstag*, 803-815. İstanbul: Ege Yayınları.
- Yaraş, A. (2005). Allianoi: Chronique des Fouillies de 2004. *Anatolia Antiqua XIII*, 365-370. İstanbul.
- Yaraş, A. (2006a). Wasser in der Heiltherme von Allianoi. Ed. Gilbert Wiplinger. *Cura Aquarum in Ephesus Proceedings of the Twelfth International Congress on the History of Water Management and Hydraulic Engineering in the Mediterranean Region*, 443-453. Leuven-Paris-Dudley.
- Yaraş, A. (2006b). Allianoi. *Byzas 3*, 19-36. İstanbul: Ege Yayınları.
- Yaraş, A. (2006c). 2004 Yılı Allianoi Kazısı. *XXVII. Uluslararası Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Cilt*, 297-310. Ankara.
- Yaraş, A., Baykan, D., Karaca, E. (2008). 2006 Yılı Allianoi Kazısı. *IXXX. Uluslararası Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Cilt*, 71-84. Ankara.
- Yegül, F. (1994). *Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkınma*. Çev. Emel Erten. İstanbul: Homer Yayınevi.

Figür 1. Allianoi Kuzey Ilıca A 2 No'lu Mekân (Allianoi Kazı Arşivi).

Figür 2. Allianoi Kuzey Ilıca A 2 No'lu Mekân (Allianoi Kazı Arşivi).

Figür 3. Allianoi K.I. a2 Mekânı 'S' Kıvrımlı Sarmallı Sütun Başlığı (Allianoi Kazı Arşivi).

Figür 4. Allianoi K.I. a2 Mekânı 'S' Kıvrımlı Sarmallı Sütun Başlığı (Allianoi Kazı Arşivi).

Figür 5. Bergama Müzesi Bahçesi'nde Sergilenen 'S' Kıvrımlı Sarmallı Sütun Başlığı (Z. Şimşek).

Figür 6. Pergamon Yukarı Gymnasium Doğu Hamamı 'S' Kıvrımlı Sarmallı Pilaster Başlığı (Rohmann, 1998, 35. 2).

Figür 7. Pergamon Asklepieion Kütüphanesi 'S' Kıvrımlı Sarmallı Ante Başlığı (Rohmann, 1998, 50. 2).

Figür 8. Pergamon Asklepieion Büyük Latrina Korinth Sütun Başlığı (Z. Şimşek).

Figür 9. Pergamon Asklepieion Kuzey Galeri Kompozit Sütun Başlığı (Z. Şimşek).

Figür 10. Pergamon Tholos Yapısı Korniş (Koenigs, & Radt, 1979, 107. 1).

Figür 11. Iassos Agora Galerisi Friz Tacı (Köster, 2004, 118. 3).

Figür 12. Bithynion-Klaudiopolis Tapınağı Sima Parçası (Yalman, 1986, 16).

Figür 13. Pergamon Kızıl Avlu Arşitrav Bloğu (Koenigs, & Radt, 1979, 114. 3).

Figür 14. Bergama Müzesi Bahçesinde Sergilenen 'S' Kıvrımlı Sarmallı Pilaster Başlığı (Z. Şimşek).

Figür 15. Ephesus'tan 'S' Kıvrımlı Sarmallı Ante Başlığı (Z. Şimşek).